

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
CHIRCHIQ DAVLAT PEDAGOGIKA UNIVERSITETI

HOZIRGI O'ZBEK ADABIY TILI
O'QUV DASTURI

Bilim sohasi:	100000 – Ta'lim
Ta'lim sohasi:	110000 – Ta'lim
Ta'lim yo'nalishi:	60110700 – O'zbek tili va adabiyoti

Fan/modul kodi HO'AT1516		O'quv yili 2026-2027	Semestr 5	ECTS - Kreditlar 4	
Fan/modul turi Majburiy		Ta'lim tili O'zbek/rus		Haftadagi dars soatlari 4	
1.	Fanning nomi	Auditoriya mashg'ulotlari (soat)	Mustaqil ta'lim (soat)	Jami yuklama (soat)	
	Hozirgi o'zbek adabiy tili	60	60	120	
2.	I. Fanning mazmuni. Fanni o'qitishdan maqsad – talabalarni hozirgi o'zbek adabiy tilining nazariy masalalari (tushunchalar, nazariyalar va ularning isboti, sohaning amaliy masalalarini yechish usullari va boshqalar) bilan tanishtirishdan iborat. Ayni paytda u talabalarni shu sohada mantiqiy fikrlashga, ilmiy xulosa chiqarishga, adabiy tilning nazariy va amaliy muammolarini hal etish ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Fanni o'qitishning vazifasi – talabalarga hozirgi o'zbek adabiy tili fanining ahamiyati, o'zbek tili fonetikasi, fonologiyasi, grafika, orfografiyasi va orfoepiyasi, morfologiyasi, sintaksisi, punktuatsiyasi va uslubiyatining nazariy asoslariga oid bilim va tushunchalar berish, adabiy tilning shevalarga munosabati, o'zlashtirilgan nazariy bilimlarini amaliyotda qo'llay olishga o'rgatish va natijada talabalarda o'zbek adabiy tilining asoslari va og'zaki adabiy tilning yozma adabiy nutq me'yorlariga munosabati kabilarni bilish, grammatik qoidalarga tayanib, o'z fikrini hayotiy misollar orqali asoslash, o'rganganlarini amalda qo'llay olishga o'rgatishdir. II. Nazariy qism (ma'ruza mashg'ulotlari) II.I. Fan tarkibiga quyidagi mavzular kiradi: 1-mavzu. Sintaksis haqida ma'lumot. Sintaksis va uning turlari Tildagi barcha- fonetik, leksik, morfologik hodisalarning ahamiyati. Leksika va morfologiyaning til grammatik qurilishidagi ishtiroki. Har qanday sintaktik hodisada so'z va morfologik ko'rsatkichning ahamiyati. Formal va substansial sintaksisning differensial jihatlari 2-mavzu. So'z birikmasi. So'z birikmasining boshqa til birliklariga munosabati So'z birikmasi, lug'aviy va sintaktik valentlik tushunchasi va nazariyasi, so'z				

birikmasining soʻz, qoʻshma soʻz va gapdan farqi

3-mavzu. Gap qurilishi haqidagi sintaktik nazariyalar. Gap va uning turlari

Gapning qurilish qoliplari, ohangning roli, fikriy va sintaktik tugallik tushunchasi. Gapning shakllanishida morfologik, leksik, intonatsion omillar ishtiroki. Dunyo tilshunoslarining qarashlari.

4-mavzu. Gap boʻlaklari. Bosh boʻlaklarning ifodalanishi. Ega va kesimning oʻzaro munosabati

Grammatik shakllangan gapning minimal va maksimal lisoniy qolipi (WPm), gap boʻlaklari Pm ning maʼnosi bilan bogʻliq jihatlari, bu boradagi qarashlar tahlili va ahamiyati. Mustaqil va nomustaqil kesimlik shakllari.

5-mavzu. Gapning ikkinchi darajali boʻlaklari

Gap qurilishida muhim boʻlgan ega, kesim, aniqlovchi, toʻldiruvchi, hol kabi boʻlaklarning sintaktik aloqaga kirishishi va gapdagi ahamiyati, tasnifi va turlari.

6-mavzu. Gapning uyushiq va ajratilgan boʻlaklari

Uyushgan barcha soʻz gap strukturasidan bitta aʼzo sifatida oʻrin olishi, gapning murakkablashish jarayonlari, uyushayotgan boʻlakning boshqa boʻlaklar bilan aloqasi masalalarining yoritilishi.

7-mavzu. Qoʻshma gaplar. Qoʻshma gap turlari

Qoʻshma gapning strukturalari, qismlari, tarkibi, bogʻlovchi vositalari. Kommunikativlik xususiyati, grammatik shakllanishining ahamiyati, mazmuniy bogʻliqligi. Funktsional va substansial tilshunoslikdagi qarashlar tahlili.

8-mavzu. Bogʻlangan qoʻshma gaplar.

Bir komponentli va ikki komponentli qoʻshma gaplar. Bogʻlangan qoʻshma gaplarni bogʻlovchi vositalar. Bogʻlangan qoʻshma gap tarkibidagi sodda gaplarning oʻzaro aloqasi va ifodalangan mazmunning ahamiyati va turi.

9-mavzu. Ergashgan qoʻshma gaplar.

Ergashgan qoʻshma gaplar haqidagi turli qarashlar tahlili va tasnifi. Ergashgan qoʻshma gap qismlari: hokim va tobe qismning oʻzaro aloqasi. Ergashgan qoʻshma gapning turlari haqida toʻliq nazariy va amaliy bilimlarni hosil qilish.

10-mavzu. Ergashgan qo'shma gap qismlarini bog'lovchi vositalar

Ergashgan qo'shma gap qismlarini bog'lovchi vositalar: nisbiy so'zlar, yuklamalar, bog'lovchilar, bog'lovchi vositasidagi so'z va grammatik shakllarning ergashgan qo'shma gap hosil qilinishidagi ishtiroki va ahamiyati

11-mavzu. Bog'lovchisiz qo'shma gaplar

Bog'lovchisiz qo'shma gapdagi, intonatsiya, ohang va mazmun aloqadorligi. Qo'shma gapning boshqa turlaridan farqli jihatlari. Mazmun mutanosibligi.

12-mavzu. Murakkab qo'shma gaplar

Qo'shma gapning funktsionalligi va murakkablashuv jarayoni. Murakkab qo'shma gapning tasniflanishi, turlari, mazmun aloqadorligi, shakl birligining ahamiyati.

13-mavzu O'zga gapli qurilmalar

Qo'shma gaplarning bir turi bo'lgan o'zga gap va uning qismlari, qismlari o'rtasidagi mazmuniy va lisoniy bog'liqlik. O'zganing nutqini nutq momentiga bevosita va bilvosita olib kirilishi, tinish belgilarining, ohangning ahamiyati.

14-mavzu. Uslubiyat

Til sathida va nutqda stilistikaning muhim jihatlari. Rasmiy, ilmiy, badiiy, publitsistik, so'zlashuv uslublari va ularning gapdagi ahamiyati.

15-mavzu. Punktatsiya

Lisoniy sathda va nutqda ohangning ahamiyati. Hozirgi o'zbek adabiy tilida tinish belgilarining vazifasi, turi, ahamiyati va qo'llanish uslublari va o'rinlari. Ohangning yozuvda ifodalanish shakli.

III. Amaliy mashg'ulotlar bo'yicha ko'rsatma va tavsiyalar

Amaliy mashg'ulotlar uchun quyidagi mavzular tavsiya etiladi:

1. Sintaktik munosabat va aloqa turlari
2. So'z birikmasi tasnifi. Tobe aloqa usullari: moslashuv, boshqaruv va bitishuv. Mashq va topshiriqlar bajarish
3. Gapning turlari yuzasidan klaster metodi asosida topshiriqlar bajarish
4. Gapning bosh bo'laklari. Ega va kesimning gapdagi vazifasi. Mashq va topshiriqlar bajarish
5. Ikkinchi darajali bo'laklarning gapdagi vazifasi
6. Undalma, kiritmali qurilmalar, ajratilgan izoh va uyushiq bo'laklarning gapdagi ahamiyati

7. Sodda gap va uning tasniflanishi. Sodda va qo'shma gaplar yuzasidan mashqlar tahlili
8. Qo'shma gap va uning turlari. Mashq va topshiriqlar bajarish
9. Ergashgan qo'shma gaplar mavzusiga doir mashqlar tahlili
10. Bog'lovchisiz qo'shma gaplarda tinish belgilarining ishlatilishi
11. Murakkab qo'shma gaplar haqidagi nazariy qarashlar.
12. Murakkab qo'shma gaplar yuzasidan topshiriqlar bajarish
13. O'zga gapli qurilmalar yuzasidan topshiriqlar bajarish. Qo'shma gap tahlili
14. Uslubiyat
15. Gapda tinish belgilarining o'rni

IV. Mustaqil ta'lim va mustaqil ishlar

Mustaqil ta'limni baholash – bu talabalarning jamoaviy tartibda va yakka tartibda berilgan amaliy loyihalarni bajarishlari orqali amalga oshiriladi. Bunda har bir talabaga bitta jamoaviy loyiha va ikkita yakka tartibda bajariladigan loyiha beriladi. Talaba berilgan loyihaning maqsad va vazifalarini, mohiyatini tushungan holda qo'yilgan masalani o'rganib, izlanishlar olib boradi. Olingan natijalarni tahlil qilib, hulosalari bilan taqdimotlar tayyorlab himoya qiladi. Ishchi fan dasturida loyihalarning soni, mavzusi, mazmuni bajarish usullari va topshirish muddatlari to'liq ochib beriladi.

Mustaqil ta'lim uchun tavsiya etiladigan mavzular:

1. So'z birikmasi haqidagi nazariy qarashlar tahlili.
2. Gapning grammatik belgilari
3. Gapning tuzilishiga ko'ra turlari.
4. Gap bo'laklari.
5. Gapning bosh bo'laklari
6. Kesim va uning ifodalanishi
7. Egali va egasiz gaplar
8. Ikkinchi darajali bo'laklar.
9. To'ldiruvchi va uning turlari
10. To'liq va to'liqsiz gaplar haqidagi nazariy qarashlar
11. Mustaqil va nomustaqil bo'laklar
12. Gap bo'laklarining tartibini aniqlash
13. Undalma va kirish qurilmalar haqidagi nazariy qarashlar
14. Qo'shma gaplar tasnifi
15. Bog'langan qo'shma gaplar haqidagi ta'limotning ta'lim bosqichlarida o'rganilishi

	16. Ergashgan qo'shma gaplar. 17. Qo'shma gap tarkibini bog'lovchi vositalar 18. Bog'lovchisiz qo'shma gaplar 19. Murakkab qo'shma gaplar haqidagi nazariy qarashlar 20. O'zga gapli qurilmalar haqidagi ta'limotning ta'lim bosqichlarida o'rganilishi.
3.	V. Ta'lim natijalari (shakllanadigan kompetensiyalar) Fanni o'zlashtirish natijasida talaba: – Hozirgi o'zbek adabiy tili fani bo'yicha nazariy bilimlarga ega bo'lish, tilshunoslik fanining maqsad va vazifalari bo'yicha <i>tasavvurga ega bo'lishi</i>; – Hozirgi o'zbek adabiy tili fanidan tilshunoslik fanining bo'limlari va ularning o'rganish obyektlari haqida <i>bilishi va ulardan foydalana olishi</i>; – Hozirgi o'zbek adabiy tili sintaksisi, gap sintaksisi va gapning barcha turlari haqidagi bilimlarga ega bo'lishi; – Hozirgi o'zbek adabiy tili fanidan olgan bilimlarini amalda qo'llay bilish va tilshunoslikka oid nazariy muammolarga yechimlar topa olish <i>ko'nikmalariga va malakalarga ega bo'lishi kerak</i>.
4.	VI. Ta'lim texnologiyalari va metodlari: • ma'ruzalar; • interfaol keys-stadilar; • seminarlar (mantiqiy fikrlash, tezkor savol-javoblar); • guruhlarda ishlash; • taqdimotlarni qilish; • individual loyihalar; • jamoa bo'lib ishlash va hiyo qilish uchun loyihalar
5.	VII. Kreditlarni olish uchun talablar: Fanga oid nazariy va uslubiy tushunchalarni to'la o'zlashtirish, tahlil natijalarini to'g'ri aks ettira olish, o'rganilayotgan jarayonlar haqida mustaqil mushohada yuritish, joriy va oraliq nazorat shakllarida berilgan vazifa va topshiriqlarni bajarish, yakuniy nazorat bo'yicha yozma ishni topshirish.
6.	VIII. Asosiy va qo'shimcha o'quv adabiyotlar hamda axborot manbalari Asosiy adabiyotlar: 1. Sayfullayeva R.R., Mengliyev B.R., Boqiyeva G.H., Qurbonova M.M., Yunusova Z.Q., Abuzalova M.Q. Hozirgi o'zbek adabiy tili. O'quv qo'llanma. –

	Toshkent, 2006. – 391 b. 2. Jamolxonov H.A. Hozirgi o'zbek adabiy tili. O'quv qo'llanmasi. 1-qism. – T.: Nizomiy nomli TDPU bosmaxonasi, 2004. 3. Tursunov U.M., Muxtorov J., Rahmatullayev Sh. Hozirgi o'zbek adabiy tili. Qayta ishlangan, to'ldirilgan 3- nashri. – T.: "O'zbekiston", 1992. 4. O'zbek tilining asosiy imlo qoidalari. –T.: "O'qituvchi", 1995. Qo'shimcha adabiyotlar 5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi" to'g'risidagi Farmoni ("Xalq so'zi", 2017-yil, 8-feval). 6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori "Oliy ta'lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari" to'g'risida ("Xalq so'zi" 2017-yil, 21-aprel) 7. O'zbek tilining kirill va lotin alifbolaridagi imlo lug'ati. – T.: "Sharq", 1999. 8. Hojiyev Azim. Tilshunoslik terminlarining izohli lug'ati. — T.: "O'zbekiston milliy ensiklopediyasi", 2002. 9. Tursunov U., Muxtorov J., Rahmatullayev Sh. Hozirgi o'zbek adabiy tili. 3 nashri, "O'zbekiston", T.: 1992. 10. Ne'matov H., Rasulov R. O'zbek tili sistem leksikologiyasi asoslari. "O'qituvchi", T., 1995. 11. Ne'matov H., Sayfullayeva R., Qurbonova M. O'zbek tili struktural sintaksisi asoslari. "O'qituvchi", T.: 1999. 12. Qurbonova M.M. Hozirgi zamon o'zbek tili (sodda gap sintaksisi uchun materiallar). O'zMU, T.: 2002. 13. Qurbonova M., Sayfullayeva R., Boqiyeva N., Mengliyev B. O'zbek tilining struktural sintaksisi. O'zMU, T.: 2004. 14. Mirtojiyev M.M. Hozirgi o'zbek adabiy tili. I jild. O'zMU. - T., 2004. 15. Nurmonov A., Maxmudov N., Axmedov A., Solixojayeva S. O'zbek tilining mazmuniy sintaksisi. – T.: Fan, 1992. – 233 b. 16. Mahmudov N., Nurmonov A. O'zbek tilining nazariy grammatikasi. –T.: O'qituvchi, 1995. – 359 b. Axborot manbalari www.bimm.uz www.ziyounet.uz www.cspi.uz www.pedagog.uz library.academy.uz qr.natlib.uz
7.	Chirchiq davlat pedagogika universiteti tomonidan ishlab chiqilgan va universitet Kengashining 2024 yil "29" avgust N1 dagi qarori bilan tasdiqlangan
8.	Fan/modul uchun ma'sul:

	F.J.Murodova. Chirchiq davlat pedagogika universiteti Gumanitar fanlar fakulteti, O'zbek tilshunosligi kafedrası o'qituvchisi.
9.	Taqrizchilar: Sh.M.Yunusova - Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti "Umumiy tilshunoslik" kafedrası dotsenti v.b., filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori Q.A.Mo'ydinov - Chirchiq davlat pedagogika universiteti Gumanitar fanlar fakulteti, O'zbek tilshunosligi kafedrası dotsenti, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).